

Erik Höök – En kartläggare av den svenska ekonomin

Eskil Wadensjö

Särtryck ur Magnus Henrekson (red.),
IFN 1939–2019 – 80 år av ekonomisk forskning

 INSTITUTET FÖR
NÄRINGS-
LIVSFORSKNING

KAPITEL 9

ERIK HÖÖK

EN KARTLÄGGARE AV DEN SVENSKA EKONOMIN*

ESKIL WADENSJÖ

Erik Höök föddes 1920 i Morgårdshammar i Dalarna. Han studerade vid Uppsala universitet och erhöll en pol.mag.-examen 1946. Två år senare anställdes Erik Höök vid IUI och arbetade där till 1962. Han studerade vidare under sin tid vid IUI och fick sin licentiatexamen i nationalekonomi 1954 vid Uppsala universitet med avhandlingen *Befolkningsutveckling och arbetskraftsförsörjning* med Ragnar Bentzel som examinator. Höök fortsatte sina studier och kunde 1962 disputerat med en doktorsavhandling i nationalekonomi, se vidare nedan. Under tiden vid IUI genomförde han utredningar i olika ämnen och publicerade också ett antal debattinlägg och andra kortare texter. De sista åren på IUI var han biträdande chef. När Höök slutade hade han den längsta tjänstgöringstiden av alla manliga anställda på institutet (men två kvinnor hade längre tjänstgöringstid).¹ Samma år som Erik Höök disputerade gick han vidare till Finansdepartementet, där han blev planeringschef med ansvar för långtidsutredningarna. Han stannade där till 1976 och fick under tiden utmärkelsen ”professors namn”.² Höök gick senare vidare till Jernkontoret, där han var verkställande direktör 1976–1985. Erik Höök avled 1997 vid 77 års ålder.

Erik Höök försvarade år 1962 sin doktorsavhandling, *Den offentliga sektorns expansion. En studie av de offentliga civila utgifternas utveckling åren 1913–58*, vid

* Ett stort tack till Benny Carlson, Magnus Henrekson och Lars Jonung för kommentarer på en tidigare version.

1 Se Industriens Utredningsinstitut (1962) och Wallander (2009) för dessa och flera andra uppgifter om Erik Hööks tid som anställd vid IUI.

2 Se SB PM 2006:1 för en beskrivning av utmärkelsen professors namn. ”Utmärkelsen är en ren hederstitel och delas ut främst för att belöna sådana insatser utanför den akademiska världen som har stor folkbildande eller på annat sätt allmännyttig betydelse. Den har en historia som går tillbaka till 1700-talet.” I genomsnitt får sju personer om året denna utmärkelse enligt beskrivningen av utmärkelsen.

Stockholms universitet med Göran Ohlin (då anställd vid Institutet för internationell ekonomi) som opponent. Det var vid denna tid ovanligt med disputationer. Endast ett fåtal lade fram doktorsavhandlingar och fick en doktorsgrad i nationalekonomi enligt den gamla ordningen. Under 1960-talet disputerade endast 18 personer i nationalekonomi i Sverige, dvs. i genomsnitt knappt två per år. Mer än hälften av dem, tolv, gick vidare till professurer, nämligen Åke Elmér, Staffan Burenstam Linder, Sten Thore, Assar Lindbeck, Tönu Puu, Bo Södersten, Lars Werin, Bengt Höglund, Karl Jungenfelt, Gunnar Adler Karlsson, Gunnar Eliasson och Gudmundur Magnusson.³ Två blev universitetslektorer, Karl-Gustav Landgren och Yngve Åberg. Två, Alf Carling och Tony Hagström, som båda hade skrivit sina avhandlingar inom ramen för Koncentrationsutredningen, gick efter avhandlingen vidare till arbeten inom den offentliga sektorn. Två arbetade vid IUI när de disputerade, Lars Nabseth och Erik Höök.

Erik Höök var den sjunde IUI-anställda som disputerade samtidigt som han var anställd vid IUI. De sex tidigare var Folke Kristensson, Jan Wallander, Erik Dahmén, Ragnar Bentzel, Odd Gulbrandsen och Lars Nabseth. Erik Höök sökte vid ett tillfälle en professur i arbetsmarknadspolitik vid Institutet för social forskning i Stockholm. Men konkurrensen var hård, bland de sökande till tjänsten fanns bland annat två professorer i nationalekonomi vid Lunds universitet, Ingemar Ståhl och Bo Södersten. Den som fick tjänsten var Gösta Rehn, som närmast kom från en tjänst som utredningschef vid OECD i Paris.

Erik Hööks produktion var inklusive hans doktorsavhandling nästan uteslutande på svenska. Numera är ju doktorsavhandlingar i nationalekonomi i Sverige nästan alltid på engelska, men under 1960-talet dominerade svenskan. Av de 18 doktorsavhandlingarna under 1960-talet var 11 på svenska och sju på engelska. Det finns bara två skrifter av Erik Höök som inte är på svenska. Båda är översatta och utgivna av Svenska institutet. En utgavs på engelska och en på såväl engelska som tyska.⁴

Temat för Erik Hööks utrednings- och forskningsverksamhet var den svenska ekonomin med tonvikt på utvecklingen under 1900-talet, men utredningarna innehåller ofta också en diskussion om den troliga framtida utvecklingen på om-

3 Att det var få som disputerade innebar att även de med licentiatexamen kunde komma ifråga för professurer under dessa decennier. Exempel i nationalekonomi är Guy Arvidsson, Ingemar Ståhl, Bengt-Christer Ysander, Peter Bohm, Lars Söderström och Roland Andersson.

4 Den skrift som är översatt till både engelska och tyska är en omfattande översikt av den svenska ekonomin. Den är på 112 sidor i den engelska och 127 sidor i den tyska versionen (Höök, Elshult och Risberg 1956a, b). Den ingår i en serie av populärvetenskapliga skrifter utgivna av Svenska institutet om olika sidor av livet i Sverige såsom teater och balett, geografi, dagstidningar och utbildning. Den andra skriften är en översättning och en viss uppdatering av en kort artikel som tidigare varit publicerad i *Ekonomisk Revy* (Höök 1960b, 1963).

rådet för utredningen. Enda undantaget vad gäller inriktningen på Sverige var en studie av nationaliseringen i England. Studierna ligger ämnesmässigt nära forskningen inom ämnet ekonomisk historia med betoning på utvecklingen under de senaste decennierna.

Jag ska här först gå igenom de olika studierna. De behandlar främst dels läget och utvecklingen på arbetsmarknaden kopplat till befolkningsutvecklingen, dels analyser av olika sektorer av den svenska ekonomin. Till viss del sammanfaller de båda områdena, så är fallet vad gäller studier som behandlar arbetsmarknaden inom en specifik sektor. Därefter kommer jag att redogöra för och kommentera några av hans kortare inlägg i debatten.

BEFOLKNING OCH ARBETSMARKNAD

Erik Hööks första något mer omfattande publikation var författad tillsammans med Jonas Nordenson. Den publicerades 1950 som ett kapitel i *Industriproblem 1950* som IUI publicerade (Nordenson och Höök 1950). Den behandlade befolkningsutvecklingen och dess konsekvenser och kan ses som en förstudie till en senare utredning om befolkningsutvecklingen som Erik Höök ensam svarade för. Utgångspunkten för artikeln är den demografiska utvecklingen, som hade lett till att andelen i yrkesaktiv ålder (15–65 år) hade minskat dels på grund av babyboomen, dels på grund av att fler hade blivit äldre än 65 år. Utvecklingen skulle enligt tillgängliga prognoser fortsätta i samma riktning. I artikeln görs en koppling till den nationalekonomiska diskussionen om befolkningsoptimum från Thomas Malthus till Alvin Hansen och Gunnar Myrdal. Nordenson och Höök förde en diskussion om hur befolkningsutvecklingen kan påverka såväl investeringsverksamheten (näringsliv och bostäder) som löneutvecklingen.

En annan fråga var hur rörligheten påverkas – det är ju de unga vuxna som är speciellt rörliga såväl geografiskt som på arbetsmarknaden. Om de unga blir färre, kommer troligen rörligheten att minska. Författarna är också bekymrade över den mycket omfattande rörligheten från landsbygden och jordbruket till städerna och andra delar av näringslivet: ”Nu föreligger det skäl som talar för att den överflyttning från jordbruk till industri som karakteriserat de sista årtiondena varken kan eller bör fortsätta så mycket längre och i varje fall inte i samma omfattning” (s. 64). De hade inte rätt i sin bedömning av hur den framtida utvecklingen skulle bli. Jordbrukets andel av arbetskraften var när artikeln publicerades ungefär 20 procent, medan den nu endast är ett par procent.

I kapitlet diskuteras också arbetskraftsinvandringen och dess effekter på kort och lång sikt. Nordenson och Höök framhåller att invandring på kort sikt inte bara kan leda till ett ökat utbud av arbetskraft utan också till en ökad efterfrågan på arbetskraft, genom att den leder till ökade bostadsinvesteringar. Deras rekomm-

mendation är: ”Mycket synes dock tala för att en lämpligt avvägd invandring av arbetskraft av temporär natur och syftande att möjliggöra ett effektivt utnyttjande av redan utbyggda anläggningar skulle innebära en nettovinst för folkhushållet såväl på kort som lång sikt” (s. 68). De förespråkar en slags gästarbetarmodell. De var däremot betydligt mer kritiska till en ”systematisk” invandring syftande till att motverka den demografiska utvecklingen.

Den första utredning som Erik Höök själv svarade för under sin tid vid IUI handlade om jordbrukets arbetskraft under ett visst år, 1949 (Höök 1951). Utredningen byggde på en omfattande insamling av enkäter från jordbruksföretagare om deras arbetskraft. Informationen från enkätsvaren kombinerades med folkräkningsuppgifter. Bakgrunden var den pågående snabba omvandlingen av det svenska näringslivet från jordbruket till stadsnäringar – ”flykten från landsbygden”. Denna omvandling var delvis ett resultat av strukturrationalisering och produktivitetsökning inom jordbruket, delvis ett resultat av expansionen av stadsnäringar som med sina bättre löner lockade främst unga att lämna landsbygden och arbeten i jordbruket. Utredningen redovisade hur den då mycket omfattande sysselsättningen inom jordbruket var uppdelad på egenföretagare, i jordbruket arbetande familjemedlemmar och anställda (helårs- och tillfälligt anställda). Merparten som arbetade inom jordbruket var män, totalt ca 480 000 årsarbetare. Många var äldre egenföretagare med små jordbruk, inte sällan kombinerat med annat arbete. De unga som arbetade inom jordbruket hade ännu inte lämnat för arbeten i stadsnäringarna, men många kunde förväntas göra detta. Det är en noggrann och väl genomförd undersökning, som är baserad på en omfattande insamling av data. Det vore intressant att följa upp vad som hände senare med alla de små jordbruksenheter som drevs av äldre personer. Hur många av dessa företag övertogs av en yngre generation och hur många lades ner?

Nästa utredning som genomfördes av Erik Höök var *Befolkningsutveckling och arbetskraftsförsörjning* som publicerades 1952 och som också blev hans licentiatavhandling (Höök 1952, 1954).⁵ Den är till inte oväsentlig del en fortsättning av hans tidigare studie om jordbrukets arbetskraft. Den startar i en diskussion om arbetskraftsproblemet i Sverige, går vidare till den allmänna befolkningsutvecklingen och bygger därefter på med ett kapitel om omflyttningen mellan olika näringsgrenar. Utredningen kan ses som en fördjupning och utvidgning av analysen i den tidigare rapporten. Sedan kommer ett omfattande kapitel om arbetskraften inom jordbruket, som i huvudsak är en sammanfattning av den tidigare rapporten. I ett avslutande kapitel finns en motsvarande och ny analys av arbetskraften i näringar utanför jordbruket. Den innehåller en omsorgsfull genomgång av utvecklingen inom de andra, expanderande delarna av det svenska näringslivet. Utöver de olika kapitlen finns kompletterande texter om vilka effekter de demo-

⁵ För en kort positiv anmälan av boken se Nabseth (1953).

grafiska förändringarna har för konsumtionsutvecklingen och beräkningar avseende förändringar av jordbruksbefolkningen.

Hööks närmast följande studie var *Tjänstemännen och den industriella omvandlingen. En studie av tjänstemannakårens tillväxt inom industrien* (Höök 1953).⁶ I den följde han upp de tidigare arbetena med inriktning på utvecklingen inom industrin. Studien genomfördes i samarbete mellan IUI och SNS. Utgångspunkten var den starkt ökande andelen tjänstemän bland arbetskraften i Sverige. Mellan 1930 och 1950 hade andelen ökat från 15 till 27 procent. Andelen som var företagare (de flesta inom jordbruket) var i det närmaste oförändrad, medan andelen, och också antalet, arbetare hade minskat. Antalet tjänstemän hade under dessa årtionden ökat med 95 procent. Att andelen ökade kunde dels hänföras till en strukturomvandling i riktning mot mer tjänstemannaintensiva sektorer av ekonomin, dels till att de olika sektorerna hade blivit mer tjänstemannaintensiva. Det senare gällde även industrin, som var i fokus för studien.

Utvecklingen inom industrin mot en större andel tjänstemän bland dem som arbetade inom sektorn förklarades i sin tur av förändringar av industrins sammansättning i riktning mot mer tjänstemannaintensiva delar som den kemisk-tekniska industrin från delar med låg tjänstemannaandel som jord- och stenindustrin, dels av en utveckling i riktning mot en ökad andel tjänstemän inom de olika industrisektorerna. Expansionen av antalet tjänstemän hade framför allt skett inom två grupper: manlig teknisk personal och kvinnlig kontorspersonal. Förutom insamling och bearbetning av statistiska uppgifter bygger framställningen på ingående studier av tolv företag. Fyra av företagen presenteras i detalj; utvecklingen av personalens sammansättning beskrivs på en mycket detaljerad yrkesnivå.

Höök sammanfattade sin analys genom att framhålla tre förklaringar som han menade var de viktigaste för utvecklingen mot en ökad andel tjänstemän inom industrin: att produktionen blivit mer baserad på teknisk forskning och utveckling, att produktionen skedde i längre serier samt att högkonjunkturen under 1940-talet medförde att omstruktureringar av verksamheten blev lönsammare.

UTVECKLINGEN INOM OLIKA DELAR AV DEN SVENSKA EKONOMIN

I den nutida ekonomiska och politiska debatten har återvinning av olika varor en framträdande plats. Erik Höök behandlade omfattningen av sådan verksamhet under 1950-talet i skriften *Skrothandelns ställning och betydelse i samhällsekonomin*

6 Studien fick en starkt kritisk recension av Fritz Croner (1954a), som menade att det inte gick att generalisera från fallstudierna och efterlyste mer av kvantitativa undersökningar. Höök svarade på recensionen (Höök 1954b) och fick i sin tur ett svar från Croner (1954b).

(Höök 1956c). Branschen benämndes alltså på den tiden skrothandeln. Han redovisade en noggrann undersökning av antalet företag, företagens storlek, antalet anställda i branschen och inriktningen på verksamheten i branschen och dess betydelse för råvaruförsörjningen i Sverige. Den viktigaste delen av produktionen rörde järnskrot, men även andra metaller (koppar, mässing m.m.), pappersavfall och textilavfall var viktiga för företagen i skrotbranschen vid denna tid.

Nästa studie av Erik Höök som behandlar en sektor i den svenska ekonomin är *Oljan i svensk ekonomi* som skrevs tillsammans med Jan Gillberg (Gillberg och Höök 1958). Den publicerades 1958 strax efter Suez-krisen då oljepriserna hade ökat mycket kraftigt. Det är en noggrann undersökning av en verksamhet av växande betydelse. Genomgående görs en jämförelse av utvecklingen från mitten av 1930-talet fram till mitten av 1950-talet. Oljans betydelse för den svenska energibalansen hade under denna period ökat från 9 till 50 procent. Även elenergin andel hade ökat; i detta fall från 5 till 14 procent. Minskat hade däremot kolets och vedens del av energibalansen. För vedens del var det också fråga om en nedgång inte bara vad gäller andel utan också i volym. Denna omstrukturering hade betytt att en ökad andel av energibalansen utgjordes av import. Oljeimporten som tidigare främst hade kommit från västliga länder kom nu från östliga länder, främst länder i Mellersta Östern. En ökande andel av oljeimporten hade kommit att förädlas i Sverige genom raffinering – antalet raffinaderier och inte minst deras kapacitet hade ökat kraftigt under efterkrigstiden.

I studien redovisas i detalj hur ökningen av oljeförbrukningen är strukturerad. De produkter som framför allt ökat är eldningsolja och diesel. Vad gäller fördelning på sektorer är ökningen störst för hushållen (eldningsolja) och offentlig sektor, medan ökningen inom industrin är lägre. Inom industrin ökar energiförbrukningen per anställd endast i liten utsträckning. Industrin har däremot ändrat sammansättningen av energiförbrukningen från kol till olja och elektricitet. Det finns betydande skillnader i energiåtgång mellan olika delar av industrin. Det finns också en detaljerad beskrivning av hur oljan distribueras från hamnar till depåer och sedan eldningsoljan vidare till hushåll och bensinen vidare till bensinstationer. Bensinförbrukningen hade ökat markant med en ökad bilism samtidigt som antalet bensinstationer hade blivit färre; de hade blivit betydligt större i genomsnitt.

Den offentliga sektorns utveckling upptog mycket av Erik Hööks tid under flera år. Det viktigaste bidraget är självfallet doktorsavhandlingen, men det finns andra publikationer som tar upp frågan. Ett sådant bidrag är ”Välfärdsstat eller välståndsstat?”, publicerat som ett kapitel i *Industriproblem 1960* (Höök 1960a). Kapitlet inleds med en historisk återblick på läget under det tidiga 1800-talet och den dåtida diskussionen av fattigdomen och hur den skulle bekämpas. Hans tes är att det fanns ett omfördelningssystem redan på den tiden som gav en relativt

sett liknande levnadsnivå som idag för de utsatta grupperna. Men naturligtvis var levnadsnivån för alla grupper mycket lägre då. Enligt Höök är den viktigaste förändringen att omfördelningen inte längre sker i det lokala samhället. Drivande i denna utveckling är den ökade rörligheten. Med ökad rörlighet blev det nödvändigt att göra omfördelningen på en annan nivå än den lokala. Lösningen blev en lokalt obunden omfördelning via främst socialförsäkringarna. Han pekar på att en sådan omfördelning också görs på ytterligare ett plan genom ett internationellt samarbete mellan de nordiska länderna vad gäller såväl migration som socialförsäkringar.

Hööks viktigaste vetenskapliga arbete var doktorsavhandlingen *Den offentliga sektorns expansion. En studie av de offentliga civila utgifternas utveckling åren 1913–58* (Höök 1962).⁷ Den offentliga sektorn (statlig och kommunal) hade expanderat i Sverige och andra länder under 1900-talet. I avhandlingen gjordes en noggrann statistisk kartläggning av utvecklingen i Sverige och en analys av orsakerna till denna expansion. Andelen som var sysselsatta i offentlig sektor hade ökat från 5 procent år 1913 till 15 procent 1958, medan de offentliga utgifternas andel av BNP hade ökat från 6 procent till 21 procent under samma period. Det fanns enligt Höök flera olika samverkande förklaringsfaktorer bakom denna utveckling. Den första var att efterfrågan på tjänster (inklusive offentligt tillhandahållna) ökat med stigande inkomster. Den andra var att arbetsuppgifter hade flyttat från privat sektor till offentlig sektor. Den tredje var olikheter i produktivitet utveckling; lägre produktivitetstillväxt i tjänstesektorn gjorde att antalet anställda och kostnaderna ökade. Den fjärde var politiska beslut, t.ex. beslut om införandet av nya och expansion av redan existerande omfördelningssystem.

Erik Höök gjorde en omsorgsfull analys av de olika delarna av den offentliga sektorn med undantag för det militära försvaret. En övergripande jämförelse visade att det framför allt var de statliga utgifterna som ökade. De var vid periodens slut ungefär lika stora som de kommunala för att i starten av perioden ha varit betydligt lägre. En ökande andel av de kommunala utgifterna finansierades också via transfereringar från staten. Bland de totala offentliga civila konsumtionsutgifterna hade andelen som utgjordes av transfereringar ökat. De största utgiftsområdena var undervisningsväsendet, hälso- och sjukvården och väg- och gatuväsendet. Deras andelar av de totala offentliga utgifterna hade också ökat under perioden. Bland de offentliga investeringarna dominerade de som gick till väg- och gatuväsendet. Bland transfereringarna dominerade folkpensionerna och barnbidragen, som båda tillkommit under den studerade perioden.

Det finns flera komplikationer vid analyser av utvecklingen. Höök behandlar

⁷ Se Lindahl (1963) och Korsbæk (1964) för ett par recensioner av avhandlingen och Carlson och Lundahl (2019) för en ingående behandling av den debatt som följde på Hööks avhandling.

dem ingående. En är svårigheten att mäta kvalitetsförändringar i offentlig produktion som införandet av förebyggande åtgärder inom sjukvården (t.ex. vaccinering mot sjukdomar), men också inom utbildning (mindre klasstorlek i skolan och ändrad sammansättning av arbetsuppgifter på universitetet). Ett exempel på sådana svårigheter visas vid försöken att mäta produktivitetens utvecklingen på universitetet. Höök gör det genom att redovisa utvecklingen av antalet examine-rade per professor, något som hade ökat markant under undersökningsperioden. Det pekar på ökad produktivitet, men en av flera komplikationer är att universitetet inte bara producerar utbildning utan också forskning. En ökad undervisningstid för professorerna kan ha lett till att de fått mindre tid för forskning och därmed mindre forskningsproduktion.

Sammantaget är avhandlingen en omsorgsfull och detaljerad analys av den offentliga sektorn, som ger underlag och uppslag för kommande studier. Den pekar också tydligt på de komplicerade problem som finns vid mätningar av produktivitetens utvecklingen inom tjänstesektorn.

NATIONALISERINGEN I ENGLAND

När Labour kom till makten i England efter andra världskriget, fattade parlamentet beslut om en rad nationaliseringar. Det uppmärksammades mycket i andra länder, bland annat i Sverige. Erik Höök genomförde en undersökning baserad på litteraturstudier men också på ett besök i England 1954 (Höök 1955).

Efter att parlamentet fattat beslut under perioden 1946 och 1949, genomfördes nationaliseringarna mellan 1946 och 1951. Totalt omfattade nationaliseringarna omkring 10 procent av sysselsättningen i landet. Vissa nationaliseringar var mer av formell natur av redan starkt reglerade sektorer som den av Bank of England. De sysselsättningsmässigt mest betydande sektorerna som omfattades fanns inom transportsektorn (järnvägar, delar av lastbilstrafiken och civil flygtrafik), kolindustrin samt järn- och stålindustrin. Det fanns en ideologisk bakgrund till nationaliseringarna, men vid de konkreta beslutstillfällena framfördes främst andra motiveringar som kris i branschen för kolindustrin, ineffektivitet i transportsektorn och monopolprissättning i stålindustrin.

Det konservativa partiet återkom till regeringsställning efter att ha vunnit parlamentsvalet 1951. Det genomförde under de närmast följande åren (den tid som Erik Höök behandlar) en återprivatisering av två sektorer: lastbilstrafiken och järn- och stålindustrin.

Erik Höök ger en mycket välbalanserad framställning av förloppet och de berörda branscherna. Han tar inte ställning till de politiska besluten men presenterar argumenten för och emot besluten.

KORTARE ARTIKLAR I TIDNINGAR OCH TIDSKRIFTER

Erik Hööks verksamhet och hans skrifter under IUI-tiden var som redan framgått framför allt utredningar rörande den svenska ekonomin. Men han hade också ett antal kortare artiklar i tidningar och tidskrifter. Jag ska här redovisa och kommentera ett urval av dem.

Den första publicerade artikeln av Erik Höök (Höök 1949) var en kort genomgång av den ekonomiska utvecklingen i Sverige under 1947 och 1948. Framst behandlade den ekonomisk politik, produktion, arbetsmarknad och utrikeshandel. Det går att redan här se hans starka intresse för utvecklingen av den svenska ekonomin och hans förmåga att presentera den på ett pedagogiskt sätt.

I artikeln "Vem betalar barnbidragen?" (Höök 1956f) diskuterar han de fördelningsmässiga konsekvenserna av barnbidragen. Han betonar att det främst är en fråga om omfördelning över livsrytmen. Stödet går till familjer (och ensamstående föräldrar) när de har minderåriga barn från samma grupp av personer dels under åren innan de har fått barn, dels under åren efter att barnen har vuxit upp. Det finns naturligtvis också en omfördelning från dem som aldrig får barn till dem som får barn, men de flesta (80 procent) bildar familj och får barn. Han jämför också med andra former av omfördelning över livsrytmen som skattereduktion för dem som har barn och fria skolmåltider.

I en annan artikel, "Rättssäkerheten i bostadskön" (Höök 1956b), riktade Höök stark kritik mot hur bostadskön var ordnad och rättssäkerheten för de bostadsökande. Det framgår att han kommit att uppmärksamma frågan genom ett visst fall i en förort till Stockholm. Han menar att det inte fanns några klara regler, och att då det inte fanns möjlighet att överklaga beslut uppstår orättvisor genom olikhet i behandling. De anställda på bostadsförmedlingarna får enligt Höök ett orimligt stort inflytande över vilka som får en bostad.

Ytterligare en ekonomisk-politisk fråga av allmän art som Höök behandlade var inkomstskattesystemet. Han gjorde det i artikeln "Skatt och inflation" (Höök 1957a). Höök betonade att inflationen medför att skattesatserna för en given reallön höjs vid ett progressivt inkomstskattesystem. Det medför att politikerna får ett ökat utrymme för ökning av offentliga utgifter utan att behöva fatta beslut om skattehöjningar. Hööks förslag var att indexreglera skatteskalorna för att upphäva de automatiska inkomstskattehöjningarna.

Flera av hans artiklar har anknytning till demografi och arbetsmarknad. En artikel, "Folk så det räcker?" (Höök 1956a), behandlade den demografiska utvecklingen och dess ekonomiska konsekvenser. Startpunkten var den nedgång i födelsetalet som ägde rum från mitten av 1800-talet och framåt med babyboomen i mitten av 1940-talet som ett undantag. Han pekade på att nedgången i födelsetal ännu inte lett till den befolkningsminskning som den ensamt skulle kunna ha re-

sulterat i. Dödstalet hade också sjunkit, vilket motverkade utvecklingen mot en minskande befolkning. Det han beskrev är det som nu brukar benämnas den demografiska transitionen. Det som minskar först är barnadödligheten, sedan sjunker antalet barn som föds. Befolkningen tenderar därför att minska. Det blir kris i befolkningsfrågan. Men dödligheten sjunker också i yrkesaktiv ålder. Det motverkar minskningen av befolkningen och innebär att andelen i yrkesaktiv ålder ökar under en period.

Höök diskuterar i artikeln också invandringens betydelse, som ju då artikeln skrevs ännu inte var särskilt omfattande. När artikeln skrevs bestod invandringen främst av arbetskraftsinvandring från de nordiska grannländerna. Invandringen skulle enligt Höök dels kunna påverka utbudet av arbetskraften, dels påverka efterfrågan på bland annat bostäder och därmed stimulera ekonomin på detta sätt.

I en annan artikel, "Arbetsstudier på kontor – Tjänstemannakostnadernas stegring – framtidsperspektiv" (1956d), tog Höök upp de långsiktiga utvecklingstendenserna för efterfrågan och utbudet av arbetskraft i den svenska ekonomin. Andelen som arbetade i jordbruket med binärningar hade sjunkit kraftigt sedan slutet av 1800-talet fram till den tid som Höök utgår från i sin artikel, från 80 procent år 1880 till 20 procent år 1950 (och den har ju fortsatt att minska efter 1950). Antalet tjänstemän hade också ökat markant (fördubblats mellan 1930 och 1950). I produktionen hade arbetare i stor omfattning ersatts av kapital och tjänstemän. Höök trodde på en fortsatt utveckling i samma riktning, arbetarnas antal minskar genom introduktion av ny teknik. Men han pekade också på att det redan fanns en utveckling med introduktion av ny teknik i samma riktning för de arbeten som tjänstemän utförde, och att den utvecklingen kunde komma att accentueras. Han framförde som exempel bland annat introduktionen av hålkortsmaskiner, nya kontorsmaskiner, automattelefoner och självbetjäningsaffärer som medförde att vissa typer av arbetsuppgifter minskade och därmed att efterfrågan på vissa grupper av tjänstemän minskade. Höök menade att en sådan utveckling kunde komma också på andra områden. En sådan debatt finns ju också nu med en betoning på digitalisering och robotisering, dvs. andra och nya teknologiska förändringar, men det är i grunden samma debatt.

En mycket stor politisk fråga under 1950-talet var pensionsreformen (ATP) som avgjordes genom en folkomröstning där tre förslag ställdes mot varandra. Erik Höök var kritisk mot alla tre förslagen, som han menade inte var tillräckligt genomarbetade och att folkomröstningen därför inte var av godo. Han framförde sin kritik dels i artikeln "Folkomröstning och politisk mognad" (Höök 1957a), dels i ett inlägg i en debatt anordnad av Nationalekonomiska Föreningen (Höök 1959). Speciellt kritisk var han till företagets möjlighet till lån motsvarande de av dem inbetalade pensionsavgifterna.

I ett debattinlägg i *Ekonomisk Debatt* (Höök 1973) i anslutning till en artikel

av Ingemar Ståhl framförde Erik Höök kritik mot de prioriteringar som gjordes inom socialförsäkringarna. Han menade att socialförsäkringarna prioriterade att ersätta personer för kortare perioder av inkomstbortfall som vid kortare sjukskrivningar vid förkylning, jämfört med ersättningen till personer som drabbade av allvarligare händelser som t.ex. sjukdomar som ger invaliditet. Den lösning som han förespråkade var att finansiera högre ersättning vid mer allvarliga fall med införandet av karensperioder på upp till tre dagar i sjukförsäkringen.

PUBLIKATIONER EFTER IUI-ÅREN

När Höök gick vidare, först till Finansdepartementet och sedan till Jernkontoret, innebar det att publicering under eget namn i det närmaste upphörde. Det innebar ju inte att hans skrivande upphörde utan endast att han inte var angiven som författare till de texter som han medverkat vid utarbetandet av. Men det finns några exempel där han hade en roll. Ett exempel är att han var ledamot av den Särskilda Näringspolitiska Delegationen som publicerade sitt betänkande 1979 (Ds Ju 1979:1). Höök hade i utredningen ett speciellt ansvar för kapitlet om tjänstesektorns utveckling.⁸ Framställningen ligger i linje med temat från hans tidigare undersökningar med fokus på produktivitetsutvecklingen. Det som var nytt var en internationell jämförelse av skatter på arbetsinkomster i ett antal OECD-länder.

Efter tiden vid IUI fanns också ett kortare inlägg om socialförsäkringarna i *Ekonomisk Debatt* (Höök 1973) som berördes ovan. Han var också ordförande för Nationalekonomiska Föreningen och gjorde inlägg i en debatt på ett föreningsmöte om den kommunala utgiftsexpansionen (Höök 1978). Det han bland annat berörde i sina inlägg var det kommunala skattetrycket, frågan om karensdagar i sjukförsäkringen samt hur antalet elever i skolklasserna påverkade produktiviteten i utbildningen.

EN NOGGRANN UTREDARE

I Erik Höök hade IUI en mycket noggrann utredare. Hans specialitet var utvecklingen av Sveriges arbetsmarknad och ekonomi under 1900-talet. Det var en period av stora förändringar. Utredningarna genomfördes med stor omsorg. De är välskrivna och redovisar viktiga utvecklingslinjer men också många intressanta detaljer. När jag började studera på ekonomutbildningen i Lund var den första kursen i nationalekonomi ”Deskriptiv nationalekonomi” (lärare var Sven Rydenfelt). Kursen innehöll flera intressanta böcker om olika teman av den svens-

8 Se Lindbeck (2012) för denna uppgift om Hööks bidrag till utredningen

ka ekonomin. Erik Hööks skrifter passar väl in i en sådan tradition av omsorgsfulla analyser av utvecklingen av den svenska ekonomin. Om man jämför med senare studier på områdena för Hööks undersökningar, ska man komma ihåg att hans undersökningar var tillkomna före dagens mycket goda tillgänglighet på bra registerstatistik och före den tid då ekonometriska inslag i studierna hade blivit standard. Den ekonomiska teorin och forskningsmetodiken har utvecklats sedan den tid Höök var verksam.

En läsning av Erik Hööks skrifter många decennier efter att de publicerades gör att man blir nyfiken på att läsa analyser av hur utvecklingen blev inom de områden Höök behandlade, såsom tjänstemännen och den teknologiska utvecklingen, den demografiska utvecklingens effekter, energisektorn och kostnaderna för den offentliga sektorn. Inte bara hans mer omfattande utredningar är av intresse. Det är också intressant att ta del av hans olika inlägg i den ekonomisk-politiska debatten som dem om bostadsförmedling, skatteskalor och socialförsäkringen.

Hööks texter ger en mycket god bild av utvecklingen av den svenska ekonomin och dess olika delar under 1900-talet fram till 1960-talet. Intressanta är hans bedömningar av den förväntade framtida utvecklingen av ekonomin. Hans kunskaper om den svenska ekonomin och hans starka intresse för hur den fortsatta utvecklingen kunde förväntas bli var en mycket stark merit för hans närmast kommande arbete, att leda arbetet med långtidsutredningarna inom Finansdepartementet.

REFERENSER

- Carlson, Benny och Mats Lundahl (2019), *Ett forskningsinstitut expanderar – IUI från 1950 till 1966*. Stockholm: Ekerlids Förlag.
- Croner, Fritz (1954a), ”Icke godkänd tjänstemannautredning”, *Handelstjänstemannen*, årg. 15, nr 1, 8–10.
- Croner, Fritz (1954b), ”Replik”. *Handelstjänstemannen*, årg. 15, nr 2, 11.
- Ds Ju 1979:1, *Vägar till ökad välfärd*. Betänkande av Särskilda Näringspolitiska Delegationen där Erik Höök hade ansvar för utformandet av kapitel 5 om tjänstesektorn.
- Gillberg, Jan och Erik Höök (1958), *Oljan i svensk ekonomi*. Stockholm: IUI.
- Höök, Erik (1949), ”Sverige. II. Den ekonomiska utvecklingen”. *Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri*, årg. 25, nr 5, 267–271.
- Höök, Erik (1951), *Det svenska jordbrukets arbetskraft*. Stockholm: IUI.
- Höök, Erik (1952), *Befolkningsutveckling och arbetskraftsförsörjning*. Stockholm: IUI.
- Höök, Erik (1953), *Tjänstemännen och den industriella omvandlingen. En studie av tjänstemannakårens tillväxt inom industrien*. Stockholm: IUI/SNS.

- Höök, Erik (1954a), *Befolkningsutveckling och arbetskraftsförsörjning*, licentiatavhandling i nationalekonomi, Uppsala universitet.
- Höök, Erik (1954b), "Höök svarar Croner". *Handelstjänstemannen*, årg. 15, nr 2, 5–6 och 11.
- Höök, Erik (1955), *Nationaliseringen i England*. Stockholm: IUI.
- Höök, Erik (1956a), "Folk så det räcker!". *Industria*, årg. 52, nr 5, 54–59.
- Höök, Erik (1956b), "Rättssäkerheten i bostadskön". *Dagens Nyheter*, 21 november.
- Höök, Erik (1956c), Recension av Lars Lindberger, Investeringsverksamhet och sparande. Balansproblem på kort och lång sikt. Penningvärdeundersökningen. Del III, SOU 1956:10. *Ekonomisk tidskrift*, årg. 58, nr 3, 188–194.
- Höök, Erik (1956d), "Arbetsstudier på kontor – Tjänstemannakostnadernas stegring – framtidsperspektiv". *Affärsekonomi*, årg. 29, nr. 6, 325 och 336–338.
- Höök, Erik (1956e), *Skrothandelns ställning och betydelse i samhällsekonomin* [Tidigare publicerad i festskriften *En man och hans verk* med anledning av direktör Gotthard Nilssons 70-årsdag och bolagets 50-årsjubileum, 88–95, Esselte Reklam AB, Stockholm, 1955]. Stockholm: IUI.
- Höök, Erik (1956f), "Vem betalar barnbidragen?". *Dagens Nyheter*, 29 juni.
- Höök, Erik (1957a), "Skatt och inflation". *Dagens Nyheter*, 17 juli.
- Höök, Erik (1957b), "Folkomröstning och politisk mognad". *Sundsvalls Tidning*, 12 oktober.
- Höök, Erik (1959), Inlägg i debatt om "Obligatoriets pensionsfond". [Nationalekonomiska föreningens sammanträde 1959-03-16.] Sid. 47–48 i *Nationalekonomiska föreningens förhandlingar*, Stockholm.
- Höök, Erik (1960a), "Välfärdsstat eller välståndstat?". Sid. 72–83 i Jan Wallander, red., *Industriproblem 1960*, IUI, Stockholm.
- Höök, Erik (1960b), "Perspektiv på 60-talet: Vårt näringsliv i omvandling", *Ekonomisk Revy*, årg. 17, nr. 2, 95–103. En till engelska översatt och något reviderad version, "The Changing Face of Sweden's Economy", gavs ut av Svenska institutet 1963.
- Höök, Erik (1961), Inlägg i debatt om "Utbildning och ekonomisk politik". [Nationalekonomiska föreningens sammanträde 1961-03-23.] Sid. 53–56 i *Nationalekonomiska föreningens förhandlingar*, Stockholm.
- Höök, Erik (1962), *Den offentliga sektorns expansion. En studie av de offentliga civila utgifternas utveckling åren 1913–58*. Stockholm: Almqvist & Wicksell, Stockholm.
- Höök, Erik (1963), "The Changing Face of Sweden's Economy". Stockholm: Svenska institutet.
- Höök, Erik (1973), "Ännu en synpunkt på socialförsäkringarna". *Ekonomisk Debatt*, årg. 1, nr 2, 129–130.
- Höök, Erik (1978), Ordförandeskap och inlägg i debatt om "Den kommunala ut-

- giftsexpansionen”. [Nationalekonomiska föreningens sammanträde 1977-11-22.] i *Nationalekonomiska föreningens förhandlingar, Ekonomisk Debatt*, årg. 6, nr 3, 199–207.
- Höök, Erik, Alv Elshult och Hans Risberg (1956a), *Schwedens Wirtschaft*. Stockholm: Svenska institutet.
- Höök, Erik, Alv Elshult och Hans Risberg (1956b), *The Economic Life of Sweden*. Stockholm: Svenska institutet.
- Industriens Utredningsinstitut (1962), *Festskrift till Erik Höök*. [IUI-medarbetare 1948–62. 25 korta bidrag av tidigare IUI-kolleger. Stencilupplaga, 74 s.] Stockholm: IUI.
- Korsbæk, Helge (1964), recension av Erik Höök (1962), *Den offentliga sektorns expansion. Nationaløkonomisk tidskrift*, vol. 102, nr 2, 208–211.
- Lindahl, Olof (1963), recension av Erik Höök (1962), *Den offentliga sektorns expansion. Statistisk tidskrift*, tredje följd, årg. 1, nr 2, 178–180.
- Lindbeck, Assar (2012), *Ekonomi är att välja*. Stockholm: Bonniers.
- Nabseth, Lars (1953), Anmälan av Erik Höök, *Befolkningsutveckling och arbetskraftsförsörjning. Teknisk tidskrift*, årg. 83, 846.
- Nordenson, Jonas och Erik Höök (1950), ”Befolkningsutveckling, sysselsättning och ekonomiskt framåtskridande”. Sid. 54–69 i Erik Dahmén, red., *Industriproblem 1950*. Stockholm: IUI.
- SB PM 2006:1, ”Regeringens belöningsmedaljer och regeringens utmärkelse Professors namn”.
- Wallander, Jan (2009), ”Mina år vid IUI”. Sid 65–96 i Magnus Henrekson, red., *IFN/IUI 1939–2009 – Sju decennier av forskning om ett näringsliv i utveckling*. Stockholm: Ekerlids.

FÖRFATTARPRESANTATION

Eskil Wadensjö disputerade 1972 i nationalekonomi vid Lunds universitet på avhandlingen *Immigration och samhällsekonomi*. Han var universitetslektor i nationalekonomi vid Lunds universitet från 1972 och prefekt för den Nationalekonomiska institutionen där 1978–1980. Sedan 1980 är han professor i arbetsmarknadspolitik vid Institutet för social forskning (SOFI) vid Stockholms universitet. Han har varit föreståndare för SOFI i olika perioder och var dekan för den samhällsvetenskapliga fakulteteten vid Stockholms universitet 1996–2005. Eskil Wadensjö har deltagit i ett antal statliga utredningar och internationella utredningar (Nordiska Rådet, EU, OECD, ILO, Europarådet). Han har i sin forskning behandlat invandring och integration, arbetsmarknadspolitik, social- och avtalsförsäkringarna, de unga och de äldres ställning på arbetsmarknaden och ekonomisk doktrinhistoria. Han har publicerat ett stort antal artiklar och böcker.